

Uitgesproken

Weergave uitkomsten verkennende gesprekken telers, omwonenden en organisaties

11 oktober 2019

Martha Buitenkamp en Marga Kool

Martha Buitenkamp werkt vanuit haar bureau Anantis als project- en procesbegeleider aan vraagstukken in de fysieke leefomgeving. www.anantis.nl

Marga Kool is oud-dijkgraaf, oud-gedeputeerde en publiciste. Na haar pensionering houdt zij zich op projectbasis bezig met vraagstukken op het gebied van openbaar bestuur, leefomgeving, cultuur en samenleving.

Samenvattend

De titel van deze rapportage vat in één woord samen wat de opdrachtnemers hebben gehoord tijdens de dertig gesprekken die zij in opdracht van gezamenlijke overheden hebben gevoerd met bollentelers en akkerbouwers, omwonenden en organisaties. Betrokkenen hebben zich *uitgesproken* over wat hen bezighoudt, hun opvattingen bleken *uitgesproken duidelijk én verschillend* en een aantal personen en organisaties gaf aan inmiddels letterlijk te zijn *uitgesproken*.

Als het gaat om het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen is er brede zorg bij zowel telers als bij al dan niet georganiseerde omwonenden. Bij de één zorg over gezondheid, biodiversiteit, landschap, natuur, bij de ander over het voortbestaan van het eigen bedrijf en bij allen zorg over de verdeeldheid, als gevolg daarvan, tussen de verschillende groepen in eigen gemeenschap.

Die zorgen waaien niet over of waaieren zelfs uit naar andere gebieden en teelten. Vanwege de heftigheid en de emotionele geladenheid van de discussie, vormen de meningsverschillen een (potentiële) splijtzwam binnen plattelandsgemeenschappen in Drenthe en Overijssel.

Dit lossen de omwonenden en telers niet samen op. De gezamenlijke overheden zijn aan zet. Gevraagd wordt een helder en consistent beleid en maatregelen op het snijpunt van landbouw, volksgezondheid en ruimtelijke ordening. Dit moet gepaard gaan met een grote aandacht voor de onderlinge verhoudingen (welzijn, leefbaarheid en samenlevingsopbouw) op het platteland.

Inhoud

1. INLEIDING	5
2. UITKOMSTEN.....	6
2.1 Uiteenlopende opvattingen.....	6
2.2 Gebieden verschillen	10
2.3 Inbreng vanuit sectoren en brancheorganisaties.....	11
3. HOE VERDER VOLGENS DE BETROKKENEN	13
BIJLAGE 1 OVERZICHT GEÏNTERVIEWDEN	16

1. Inleiding

Het Ministerie van Landbouw Natuur en Voedselkwaliteit, de provincies Drenthe en Overijssel, de VDG en de VOG hebben gezamenlijk geconstateerd, dat met name rond de bollen/lelieteelt in bepaalde gebieden, het gesprek tussen telers en omwonenden om tot oplossingen te komen over het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen, is gestagneerd. Zij hebben opdrachtnemers gevraagd verkennende gesprekken te voeren, om handvatten te vinden die er toe kunnen leiden dat de betrokkenen weer met elkaar in gesprek komen. Dit document bevat een beknopte weergave van de uitkomsten van deze gesprekken.

Opdrachtnemers hebben dertig interviews gehouden met telers, georganiseerde en niet georganiseerde omwonenden en vertegenwoordigers van organisaties die betrokken zijn bij intensieve teelt in de provincies Drenthe en Overijssel. Bijlage 1 bevat een overzicht. Suggesties voor de te interviewen organisaties en personen zijn door zowel de natuur- en milieuorganisaties van beide provincies, als de afzonderlijke telers aangedragen. De opdrachtnemers hebben op basis daarvan een selectie gemaakt. Er hebben -op verzoek van de opdrachtgevers- geen gesprekken met vertegenwoordigers van overheidsorganen plaats gevonden. Van elk interview is een beknopt gespreksverslag voor uitsluitend intern gebruik gemaakt, dat ter controle en aanvulling aan de geïnterviewde is voorgelegd.

In de gesprekken is geprobeerd te achterhalen wat er leeft rond het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen en bollenteelt, de zorgen die betrokkenen daar al dan niet over hebben en mogelijke oplossingen. De gesprekken hebben zich met name gericht op de bollen/lelieteelt, vanuit de indruk dat de problematiek zich daar het sterkst manifesteert. Daarnaast is gekeken in hoeverre deze problemen breder in de akker- en tuinbouw spelen en hoe daar het gesprek tussen telers en omwonenden verloopt. Geprobeerd is een breed inzicht te krijgen in de aard van de problematiek, zowel in die gebieden waar de gesprekken zijn vastgelopen als in de gebieden waar het gesprek gaande is. Er is gezocht naar aanknopingspunten om betrokkenen (weer) met elkaar in gesprek te brengen en er is nagegaan welke rol zij daarbij voor zichzelf zien.

In de nu gevoerde gesprekken zijn van beide 'kanten' tamelijk uitgesproken standpunten verwoord. Onbekend is in welke mate en omvang deze standpunten breder in de samenleving worden onderschreven. Het horen van een representatief deel van de bevolking vraagt om een andersoortig onderzoek. Alleen via een wetenschappelijk en onderzoekstechnisch verantwoorde methode kan een representatieve selectie uit de samenleving worden gemaakt.

Conform de opdracht zijn de bevindingen vastgelegd in deze beknopte, concluderende rapportage. De onderscheiden argumenten van geïnterviewden, de voorbeelden, toelichtingen, aangedragen verwijzingen naar wetenschappelijke onderzoeken en artikelen, zijn niet opgenomen in dit rapport. Deze informatie is wel beschikbaar voor het geval tot een verdiepingsslag wordt besloten.

2. Uitkomsten

2.1 Uiteenlopende opvattingen

De opvattingen van telers en omwonenden over intensieve teelten en in het bijzonder over het risico van gewasbeschermingsmiddelen voor menselijke gezondheid en biodiversiteit lopen sterk uiteen. Dat geldt ook voor de verschillende groepen omwonenden onderling.

Tegenstelling telers en omwonenden

De mate waarin de tegenstelling tussen omwonenden en telers zich manifesteert, verschilt per gebied. In gebieden waar wonen, natuur, cultuurhistorie, landschap en recreatie van grotere betekenis zijn, lopen de tegenstellingen soms heel hoog op. Mensen overwegen te verhuizen vanwege de bollen/lelieteelt en doen dat soms ook daadwerkelijk. Bewoners die minder moeite hebben met de bollen/lelieteelt kiezen partij en de gemeenschap deelt zich op in kampen.

In veenkoloniale- en ontginningslandschappen met een overwegend agrarisch karakter, is onvrede en zorg bij omwonenden minder manifest, en hier en daar helemaal niet aanwezig. Maar in sommige van deze gebieden lijkt ook de bezorgdheid toe te nemen, vooral waar de agrarische samenleving steeds meer ‘verburgerlijkt’.

De tegenstelling zorgt voor scheuren in de samenleving en soms is de ‘verscheurde samenleving’ al een feit. Omdat in deze gebieden relatief veel hoog opgeleide “nieuwkomers” wonen, die zich organiseren tegen de bollen/lelieteelt, wordt deze situatie ook wel als een tegenstelling tussen de oorspronkelijke bewoners en nieuw-ingekeomenen geïdentificeerd, hoewel dat feitelijk niet altijd klopt.

Fundamentele verschillen

Achter deze tegenstelling tussen groepen zitten fundamentele verschillen in opvattingen. De risico's van gewasbeschermingsmiddelen voor gezondheid, biodiversiteit, grondwater en bodem worden verschillend beoordeeld. Dit onderscheid wordt versterkt door een verschillende interpretatie van beschikbare kennis uit onderzoek en het verschil in belangstelling daarvoor. En in de gemeente Westerveld door het wegvallen van een gesprek hierover.

Gezondheid, milieu

Omwonendenorganisaties stellen dat de wettelijke kaders en toelatingsprocedures ontoereikend zijn om hen en het milieu te beschermen. Ze vinden dat niet (meer) een zaak tussen teler en omwonende, maar een verantwoordelijkheid van de (rijks)overheid. Ze wijzen op serieuze gezondheidsklachten in de omgeving van bollen/lelieteelt (Parkinson, vruchtbaarheidsproblemen, kanker) en de uitkomsten van onder andere het RIVM blootstellingsonderzoek ¹.

Gewasbeschermingsmiddelen beperken zich niet tot de percelen van telers, maar worden ook

---

¹ Bestrijdingsmiddelen en omwonenden. Samenvattend rapport over blootstelling en mogelijke gezondheidseffecten RIVM Rapport 2019-0052

teruggevonden rondom en in de huizen van omwonenden en in natuurgebieden. Wettelijke regels worden volgens hen door sommige telers onvoldoende nageleefd en door provincie, waterschap en gemeente onvoldoende gehandhaafd. Ze dragen veel wetenschappelijke onderzoeken aan en verwijzen naar maatregelen die in het buitenland zijn genomen.

De niet verontruste omwonenden zeggen te willen of moeten vertrouwen op de Nederlandse toelatingseisen en regelgeving en gaan er van uit, dat de telers zich hier aan houden. Ze zijn niet, of niet bijzonder bang voor hun gezondheid, al vinden ze wel dat onderzoek naar de risico's en overleg over vermindering van de gewasbeschermingsmiddelen moet doorgaan.

De telers daarentegen geven aan zorgvuldig te werken binnen wettelijke kaders, bereid te zijn tot overleg over afstand tot de huizen en over de tijd van spuiten. Zij missen begrip, waardering en erkenning voor hun vak en de betekenis daarvan voor de Nederlandse economie.

Feiten

Opvallend is de grote tegenstelling in de interpretatie van feiten. De standpunten van de ander worden als veronderstellingen en onwetendheid weggezet en ieder is overtuigd van het eigen gelijk. De opvattingen over verifieerbare vragen staan diametraal tegenover elkaar. Bijvoorbeeld vragen of het areaal bollen groeit, de populatie insecten afneemt, de residuen van nu of van vroeger zijn, er wel of niet in de bollenteelt meer middelen worden gebruikt dan in de akkerbouw en de vraag of de middelen slecht zijn voor gezondheid en milieu.

Van wie is het platteland?

In de gesprekken komt ook de dieper liggende vraag op: van wie is het platteland, het landschap, de infrastructuur? Ook hierover bestaan uiteenlopende opvattingen. Het recht om als boer baas te zijn op eigen grond, en binnen wettelijke kaders een bedrijf naar eigen inzichten op te bouwen en te ontwikkelen, staat tegenover de door verontruste omwonenden ervaren gezondheidsrisico's, landschapspijn en aantasting van woongenot door landbouwverkeer en -lawaaï. Laatstgenoemden ervaren het platteland, inclusief natuur en cultuurhistorisch landschap als een publiek bezit, waarvan de waarde behouden moet blijven. Zij maken zich zorgen over de intensiviteit van de land- en tuinbouw en het verlies aan biodiversiteit. Ze wijzen op de toegenomen insectensterfte, onderbouwen dat met cijfers en inschattingen van de ecologische gevolgen. Ze vinden dat de verduurzaming van de landbouw sneller en rigoureuzer moet worden opgepakt. Het belang van economie en export overheerst. Voor voedselproductie hebben ze meer begrip dan voor sierteelt.

Telers maken zich zorgen over de mogelijkheid voor hun bedrijfsopvolgers om op een plezierige en fatsoenlijke manier een goede boterham te verdienen, nu de maatschappelijke waardering voor de agrarische sector lijkt af te nemen. Ze vragen de overheid duidelijk stelling te nemen.

Niet verontruste omwonenden vinden dat het agrarisch gebruik, waaronder ook intensieve teelt, hoort bij het platteland. De autochtonen onder hen zijn vaak solidair met de agrariërs. De nieuwkomers binnen deze groep zijn soms kritisch ten opzichte van middelengebruik, maar vinden dat zij zich moeten aanpassen, omdat zij immers zelf gekozen hebben om op dit platteland te gaan wonen. De aanwezigheid van bollen en andere intensieve teelten in het landschap vinden zij niet lelijk, vaak juist wel kleurrijk. Een aantal geeft aan geen teruggang in biodiversiteit te bespeuren, dan

wel te twijfelen aan een causaal verband tussen biodiversiteitsverlies en gewasbeschermingsmiddelen. Zij hebben in overleg met de teler goede afspraken weten te maken over communicatie en afstand en tijd van spuiten. Maatwerk is volgens hen mogelijk. Zij verwijten tegenstanders van bollenteelt activistisch en intimiderend gedrag tegenover de telers, zoals het toegang ontzeggen aan of ongevraagd fotograferen van spuitmachines aan het werk.

De verontruste bewoners daarentegen voelen zich juist vaak onheus behandeld door de telers (pestgedrag) en niet begrepen of serieus genomen door een deel van de gemeenschap. Zij komen op voor het algemeen belang van een gezond, mooi en leefbaar platteland, en verwachten dat dit belang op termijn ook door andere omwonenden zal worden erkend.

Bollentelers en akkerbouw

Telers van intensieve teelten én akkerbouwers met een gangbaar bouwplan maken zich zorgen over de toekomst van het eigen bedrijf. Ze vrezen dat bepaalde gewasbeschermingsmiddelen gaan verdwijnen, omdat de producenten geen (her)registratie meer aanvragen. De vervangende middelen zijn in een aantal gevallen mogelijk zelfs meer milieubelastend dan de huidige.

De markt (in het bijzonder de export) vereist de inzet van gewasbeschermingsmiddelen. De sector vertrouwt op de toelatingsprocedure van het CTGB, die aangeeft welke middelen veilig zijn bij verantwoord gebruik.

De hoge kosten van middelen maken dat er zo weinig mogelijk wordt gespoten. In de bollenteelt bepalen echter ook vaak de afnemers wanneer en hoe er gespoten moet worden. Daarnaast is de verkoper van gewasbeschermingsmiddelen ook vaak tegelijk de adviseur!

8

Telers vinden dat de overheid onvoorspelbaar is. Wet- en regelgeving wijzigen te snel of worden te snel ingevoerd. Telers kunnen en durven daardoor niet doelmatig en tijdig investeren in nieuwe machines of methoden.

Ook akkerbouwers merken een toename van discussie met omwonenden over gewasbescherming. Mensen zijn kritischer, mondiger en weten minder van het agrarisch bedrijf. De schaalvergroting vergroot de afstand tot de buurman-burger.

Akkerbouwers vinden dat de kennis- en innovatiestructuur in ons land sterk ontwikkeld is. Dat betekent ook: verduurzaming, meer aandacht voor water en energie en precisielandbouw die de frequentie van inzet van gewasbescherming kan verlagen.

Akkerbouwers missen waardering van burgers en overheid, en schatten in dat dat druk legt op bedrijfsopvolging. Ze ervaren voor voedselproductie meer waardering dan voor sierteelt.

De concurrentie met bollentelers van elders t.a.v. percelen ruilgrond brengt binnen de eigen streek verzakelijking met zich mee. De Drentse/ Overijsselse gemoedelijkheid verdwijnt.

Biologische teelt

Biologische boeren/tuinders en hun brancheorganisatie Biohuis geven nadrukkelijk aan, dat drift van gewasbeschermingsmiddelen vanuit de gangbare bollenteelt en akkerbouw naar aangrenzende biologische teelten een enorm probleem kan zijn. De schade kan in de tonnen lopen, vanwege afkeuring van de oogst of het verlies van een keurmerk.

Voor gangbare telers die willen omschakelen is het risico van ontbreken van voldoende (groene) middelen een obstakel. De producenten van groene middelen kunnen qua toelating niet concurreren met de kapitaalkrachtige chemische industrie: de kosten voor registratie zijn te hoog.

2.2 Gebieden verschillen

De aard en omvang van de tegenstellingen verschillen per gebied. De achtergronden van dit verschil lijken te maken te hebben met de ligging van de landschappelijke, natuurlijke en cultuurhistorische kenmerken van het gebied, het karakter van betrokkenen en met de beleidsmatige-politieke aandacht.

Convenants gemeenten

De gemeente Hardenberg heeft via adequate regie de tegenstelling weten te overbruggen door het maken van een tripartite convenant met telers en omwonenden. Hierin staan afspraken over communicatie, werkwijze en afstanden, die bij het spuiten in acht worden genomen. Kritische omwonenden zien het convenant als een nuttige, tijdelijke tussenstap op weg naar een structurelere oplossing.

De verhoudingen tussen telers en omwonenden zijn harmonieuzer, kennis wordt gedeeld en via terugkerende evaluaties worden nieuwe afspraken gemaakt, bijvoorbeeld over het toepassen van de best beschikbare technieken. Dit platform draagt sterk bij aan het op een zakelijke manier uiting kunnen geven aan en aanpakken van de verschillende zorgen. Omdat niet iedere teler het convenant ondertekent en zich ook niet houdt aan afspraken, neemt rond percelen van deze teler(s) de onvrede en boosheid onder omwonenden duidelijk toe. De andere telers kunnen met het convenant goed uit de voeten, wensen vooral duidelijkheid over waar het overheidsbeleid qua ruimtelijke ordening (afstanden) naar toe gaat, zodat ze zich tijdig kunnen aanpassen. En ze ergeren zich aan collega's die het imago van de bollenteelt aantasten.

10

In gemeenten met een convenant van uitsluitend telers en gemeente, ontbreekt het gesprek met de omwonenden. De preventieve werking voor het onderling begrip valt daar weg.

Westerveld

In de gemeente Westerveld lijkt/is in een aantal dorpen geen basis meer voor het maken van afspraken tussen de partijen. Telers voelen zich geïntimideerd. Verontruste omwonenden voelen zich geschokt en onbegrepen door gemeente, telers en medebewoners. Niet georganiseerde bewoners zijn bezorgd over hun gepolariseerde gemeenschap. Een gesprek over de inhoud (afstand, middelengebruik) zal hier de komende tijd waarschijnlijk niet mogelijk en vruchtbaar zijn. Men vindt dat de Tweede Kamer en het Kabinet aan zet zijn. En bij meningsverschillen met provincie en gemeente volgen sommige omwonendenorganisaties het juridische spoor.

Ten aanzien van de dorpsgemeenschap lijkt/is terugkeer naar normale omgangsvormen (zonder intimidatie en polarisatie) en het helen van de verscheurde gemeenschap, nu het hoogst haalbare. Dit vereist een zorgvuldig en afgewogen proces, waar de gemeente een rol in heeft te vervullen. Is een situatie van "agree to disagree" mogelijk?

2.3 Inbreng vanuit sectoren en brancheorganisaties

Land- en tuinbouw branche organisaties

LTO Noord, de Vakgroep Akkerbouw en de KAVB (Koninklijke Algemene Vereeniging Bloembollencultuur) onderkennen de noodzaak om de milieulast voortdurend terug te (blijven) dringen. Het Deltaplan Biodiversiteit en de Agenda Boer, Burger en Biodiversiteit worden genoemd als instrumenten. Bedrijfsplannen voor duurzame akkerbouw kunnen veranderingen bewerkstelligen. Maar het invoeren en toepassen van nieuwe middelen, technieken en werkwijzen vraagt tijd en vertrouwen van maatschappij en politiek. De brancheorganisaties betreuren dat de politiek niet vierkant achter haar eigen wettelijke regelingen en landbouwers gaat staan.

LTO en KAVB hebben beide te maken met koplopers, peloton en voorhoede. Hoe bevordert je vernieuwing, zonder de leden die peloton en achterhoede vormen, kwijt te raken?

Beiden onderkennen in de breedte het gebrek aan waardering en begrip vanuit de samenleving voor de agrarische sector als een probleem. Ze willen een duidelijk, helder en consistent overheidsbeleid. De KAVB stimuleert haar leden om verduurzaming, openheid en adequate communicatie richting maatschappij en omwonenden serieus te nemen. Meer nog dan voor de overige land- en tuinbouw is communicatie met de omgeving een absolute dagelijkse noodzaak.

Agrifirm, als leverancier van veevoeder en gewasbeschermingsmiddelen, vindt het belangrijk bij te dragen aan verduurzaming van de landbouw, door middel van kennis en advies, gericht op onder andere kringlooplandbouw. Het bedrijf gaat zich dan ook meer richten op biologische gewasbeschermingsmiddelen.

HLB research and consultancy agriculture (HLB) geeft aan, dat er onder maatschappelijke druk al veel vermindering van middelengebruik heeft plaatsgevonden. Aan een project gericht op reductie van 75% middelengebruik in de bollenteelt deed meer dan 90% van de telers in Drenthe en Overijssel mee. Voor fungiciden en insecticiden is dat geslaagd. Natte grondontsmetting is verboden en heeft in tagetes (afrikaantjes) een goed alternatief gevonden. Een deel van de controverse tussen telers en omwonenden heeft volgens het HLB betrekking op het verleden. Een ander deel op de actuele inzet van de landbouw om te verduurzamen. Er is nog veel winst te boeken.

Natuur en milieuorganisaties

De Natuur- en Milieufederatie Drenthe en Natuur en Milieu Overijssel zijn bij het dossier betrokken via incidentele ondersteuning van lokale groepen en bij bestemmingsplanprocedures, maar spreken niet namens hen. Soms nemen verontruste bewoners contact met hen op. NMFD en NMO zijn bereid een rol te spelen in toekomstige processen rond de bollenteelt, als de andere organisaties dat zouden willen en de provincie hen daartoe in staat stelt. Zij zetten zich beleidsmatig in voor de ontwikkeling van een duurzame landbouw.

Drinkwaterbedrijven

De in Drenthe en Overijssel actieve waterleidingbedrijven maken zich zorgen over de middelen die in de bodem onderweg zijn naar de winputten. Er worden (residuen van) middelen, die overigens niet direct te herleiden zijn tot bepaalde teelten, aangetroffen in kwetsbare winningen. De vraag is in

hoeverre afbraak, opname, menging en verdunning voldoende zullen optreden om in de toekomst binnen de drinkwaternorm van minder dan 0.1 microgram/l te blijven.

In het kader van convenanten is Vitens bezig met inliggende telers bovenwettelijke afspraken te maken om schadelijke middelen te weren uit de grondwaterbeschermingsgebieden. Zo kunnen bepaalde, voor drinkwaterwinning risicovolle stoffen uitgesloten worden.

3. Hoe verder volgens de betrokkenen

Het waait niet over

Partijen delen het standpunt dat de discussie over gewasbescherming en intensieve teelten niet overgaat en mogelijk zal overwaaien naar andere gebieden en andere teelten.

Burgers en telers lossen dit samen niet op: de overheid aan zet

Geïnterviewden zijn ook van mening dat niet aan bewoners en telers gevraagd kan worden deze controverser onderling op te lossen door (weer) in gesprek te gaan en te onderhandelen over de inhoud. Gesprekspartners zien een doorslaggevende rol voor de gezamenlijke overheden. Allen vinden dat de overheid duidelijkheid en helderheid dient te scheppen, de zorgen en problemen moet erkennen en in moet grijpen. Dit is tot nu toe te weinig gedaan.

Handvatten voor de overheid

Korte termijn

De oproep is om op korte termijn te laten zien dat er beweging is:

- Maak een stappenplan met duidelijke doelen en termijnen. Als de landbouw in 2030 duurzaam moet zijn, ook wat betreft middelengebruik, moet je nú beginnen. Sta borg voor een consistent beleid.
- Schep tijdig duidelijkheid voor telers in verband met hun toekomstige investeringen
- Wees initiatiefnemer, regisseur en facilitator van een landelijk én een regionaal proces van joint fact finding ten aanzien van vraagstukken die telers en/of omwonenden aandragen.

Structurele aanpak

Er zijn veel suggesties gedaan die bij kunnen dragen aan de reductie van het gebruik en de ervaren overlast van gewasbeschermingsmiddelen:

- Aanpassing van het toelatingssysteem van middelen. Meer 'groene middelen', betere middelen met minder milieubelasting, een meer systeemgerichte toetsing, jaarrond en gericht op het hele bedrijf en de omgeving.
- Inzetten op duurzame landbouw met aandacht voor gezond bodemleven en kringlooplandbouw. Omwonenden spreken vooral ook van natuurinclusieve landbouw en biologische landbouw. En ze hebben haast! Telers vragen tijd en vertrouwen om naar een werkelijk duurzame landbouw toe te groeien, gebruikmakend van kennisontwikkeling, investeringen, nieuwe (resistente) gewassen en van de best beschikbare technieken.
- Toepassen van het systeem uit de gezondheidszorg (splitsing dokter en apotheek) op gewasbeschermingsmiddelen. Splitsing van advisering en verkoop om ongezonde financiële prikkels en mechanismen te voorkomen.
- Inzetten op onderzoek, kennisontwikkeling, veredeling, nieuwe technieken, andere gewassen, bodemverbetering.

- Benutten regelgeving: Omgevingswet, Omgevingsvisie, regels water en natuur (N2000, wet NB), landelijke kaders plus regionaal/ lokaal maatwerk.
- Geschikt maken ruimtelijke ordeningsinstrumentarium om de volksgezondheid, leefbaarheid en biodiversiteit veilig te stellen.
  - Maak zonering mogelijk en het aanwijzen van robuuste spuitvrije zones. Wees duidelijk en consistent in de toepassing daarvan, zodat de kaders voor investeringen door telers helder zijn.
  - Maak planologisch onderscheid tussen gewoon agrarisch gebruik en intensieve teelten.
- Ontwikkelen van goede informatie, communicatie aanpak, meldpunten en convenanten. Voorkom structurele noodverbanden, zoals convenanten met alleen een deel van de betrokkenen.
- Beschikbaar stellen van voldoende geld voor stimuleringsbeleid en voor eventuele saneringen van onoplosbare schrijnende of ongewenste situaties via uitkoop en/of compensatie. Te denken valt aan gebiedsfonds of een (delta)-fonds Intensieve Teelten, mogelijk in samenhang met reeds bestaande fondsen rondom biodiversiteit.
- Stimuleren van afzet biologische en duurzame producten, en als overheid zélf afnemen. Telers en omwonenden wijzen op het probleem van de afzet in de markt. Een rendabele afname van duurzaam geteelde producten staat nog in de kinderschoenen. De overheden en vooral de consumenten hebben de sleutel in handen.

Uit bovenstaande blijkt dat van de verschillende overheidslagen inzet wordt gevraagd. De oproep is om de samenleving duidelijk te maken waar welke overheid voor staat. In het schema hieronder zijn de aangedragen suggesties weergegeven.

Rijk

- Aanpassen landelijke wet- en regelgeving.
- Inzetten van het ruimtelijke ordeningsinstrumentarium voor spuitvrije zones: afstand afhankelijk van de nabijheid van woningen, natuurgebieden en biologische bedrijven.
- Aanpassen toelatingssysteem voor gewasbeschermingsmiddelen. Rekening houden met cumulatie en kwetsbare groepen, systeemgericht, jaarronde toetsing, meer groene middelen, meer biologische middelen.

Provincie

- Adequaat beleid in omgevingsvisie, waaronder Passende Beoordeling rond Natura 2000-gebieden, regels voor intensieve teelten t.a.v. bodem en grondwater.
- Stimuleringsbeleid (bedrijfsplannen intensieve teelt) in kader van o.a. de Regiodeal.

Waterschap

- Kaders en consciëntieuze handhaving waterbeleid, AMVB Open Teelt.

Gemeente

- Regie en faciliteren van dialoog tussen telers en omwonenden.
- Ruimtelijk ordenen van intensieve teelt binnen de gemeente, handhaven, meldpunt in stand houden.
- Komen tot/vernieuwen van convenanten. Ook de waterbedrijven kunnen hierin partij zijn.

Wat kunnen telers en omwonenden?

Aangegeven wordt dat telers zich naar alle direct omwonenden toe moeten blijven inzetten voor actieve communicatie: persoonlijk contact met (nieuwe) burens, communicatie per app, website, telefonische bereikbaarheid. Daarnaast is informatie en openheid naar de totale omgeving van belang, bijvoorbeeld door open dagen en het ontvangen van groepen.

Veel geïnterviewden bepleiten het behouden en (waar nodig) herwinnen van een situatie, waarin er wederzijdse erkenning is van elkaars oprechte intenties. Begrip hebben voor de standpunten, positie en zorgen van 'de ander'. Weten wat de ander als intimiderend ervaart, en dat nalaten. Je samen verantwoordelijk voelen voor normale omgangsvormen en een harmonieuze sfeer in de samenleving.

Waar het gezien de verhoudingen (nog) mogelijk is om het met elkaar over de inhoud te hebben, bepleit men te streven naar een zakelijke discussie: "agree to disagree". Het zou vervolgens zinvol kunnen zijn een proces op te starten van samen zoeken naar de feiten (joint fact finding) en deze feiten dan ook te accepteren. Het OBO-proces wordt als een goed voorbeeld van samen onderzoeken genoemd.

Het normaliseren van de omgangsvormen en het verzakelijken van het gesprek vergt ondersteuning van buitenaf. Deze steun moet georganiseerd worden door de overheid, waarbij met name naar de gemeente als kenner van het eigen gebied en de eigen inwoners, wordt gekeken.

Bijlage 1 Overzicht geïnterviewden

Akkerbouwers in Overijssel en Drenthe (4)

Bio tuinders (3)

Biohuis

Bollen/lelietelers in Overijssel en Drenthe (8)

HLB research and consultancy agriculture (HLB)

Koninklijke Algemeene Vereeniging voor Bloembollencultuur (KAVB)

LTO

Meten=Weten

Milieudefensie Westerveld

Omwonenden (11 georganiseerden en 11 niet georganiseerden)

Royal agrifirm group

Stichting Bollenboos

Stichting Bollenteelt Hardenberg e.o.

Vitens

WMD